РЕЦЕНЗІЇ ТА НОВІ ВИДАННЯ

https://doi.org/10.21272/starovyna.2021.59.7

КОРОЛЬ В. М.

СТАРОДАВНІ ТА СЕРЕДНЬОВІЧНІ КОЧОВІ ДЕРЖАВИ ЄВРАЗІЇ В КОНТЕКСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ДИНАМІКИ НАРОДІВ ВЕЛИКОГО СТЕПУ

Рецензія на монографію: Кочові імперії Євразії: особливості історичної динаміки / відп. ред. Б. В. Базаров, М. М. Крадин. Москва: Наука-Східна література, 2019. 503 с. [Кочевые империи Евразии: особенности исторической динамики / отв. ред. Б. В. Базаров, Н. Н. Крадин. Москва: Наука-Восточная литература, 2019. 503 с.].

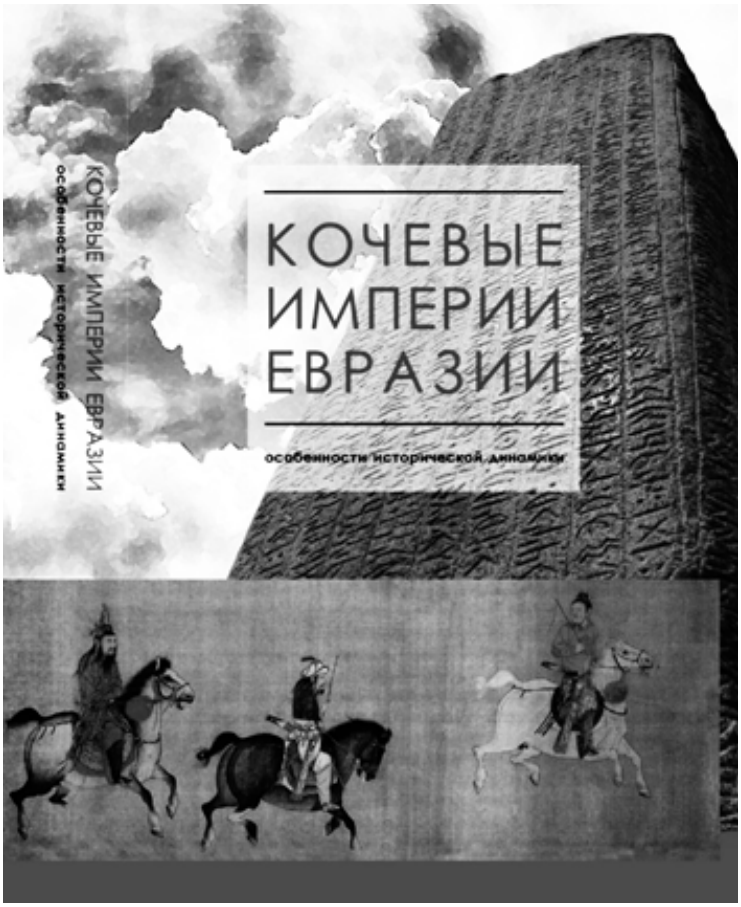

Протягом понад двох тисяч років на території Євразії виникали специфічні політичні утворення - кочові імперії, які відіграли важливу роль у розвитку Старого Світу. Осмислення історії цих держав є одним з актуальних завдань сучасної орієнталістики.

Король Віталій Миколайович - кандидат історичних наук, Сумський державний університет (Україна). ORCID: 0000-0001-5805-1415.

Нещодавно світ побачила колективна монографія «Кочові імперії Євразії: особливості історичної динаміки». Не зважаючи на те, що ця праця була видана в Москві - столиці держави-агресора, що окупувала частину української території - ми не маємо права оминути це дослідження через його масштабність і фундаментальність.

До написання цієї книги було залучено 19 авторів, всі з яких є провідними спеціалістами-номадологами і так або інакше пов'язані в своїй діяльності з Інститутом монголознавства, буддології і тибетології Сибірського відділення РАН та/або Інститутом історії, археології і етнографії народів Далекого Сходу Далекосхідного відділення РАН. Загальне редагування монографії було покладено на Б. В. Базарова та М. М. Крадина. Окремо відзначимо колосальну роль у роботі над виданням останнього з названих - Миколи Миколайовича Крадина. Крім редакторських обов'язків він виступив автором першої глави, яка є вступом до проблематики дослідження, і останньої (20-ї) глави, в якій здійснюється синтезування висновків на основі інформації, отриманої з аналізу попередніх розділів. На додачу, він ще й співавтор двох глав (13-ї та 14-ї), присвячених імперії киданів (Ляо) та державі Чингисхана відповідно.

Загалом у монографії послідовно викладаються особливості історичної динаміки 17 великих кочових і напівкочових держав: від скифів і сарматів до джунгар і маньчжурів. Дослідниками використовується усталене розуміння історичної динаміки, під якою розуміються узагальнені суттєві зміни в житті певних соціальних груп у визначеному тривалому відрізку часу. Це зміни різноманітного характеру: демографічні, суспільно-економічні, технологічні, державно-політичні, культурні, релігійно-ідеологічні тощо.

Географічно межі дослідження охоплюють простір Великого Степу від Північного Причорномор'я до Північного Китаю. Хронологічні рамки роботи - від VIII ст. до н.е. до XVII ст. н.е. Відтак, вони дуже широкі. Розглядаються події та процеси Стародавньої доби, Середньовіччя і навіть Ранньомодерного часу.

Втім, саме такі великі хронологічні межі дозволили проаналізувати і підтвердити твердження про наявність певної тяглості й спадкоємності та поступового ускладнення степових держав, а також про зростання їх інтеграції з осіло-міськими суспільствами.

Автори акцентують увагу на кількох принципово важливих моментах, що стосуються динаміки кочових державних утворень:

1) усі кочові імперії чітко поділяються на дві великі групи: класичні номадні імперії, засновані на «дистанційній» стратегії щодо осіло-землеробських цивілізацій (хунну, сяньбі, тюрки, уйгури), і завойовницькі династії вихідців зі степової (кидані, монголи) чи тайгової (чжурчжені, маньчжури) зон, які створили симбіотичні держави;

2) чітко простежується історичний контекст поступового включення спільнот кочівників у мережі глобальних товарних, політичних, престижнісних та інформаційних зв'язків з осіло-міськими суспільствами. Це призвело до того, що на зміну стародавнім імперіям кочівників, заснованим на «дистанційній» експлуатації, прийшли ранньосередньовічні торгово-данницькі імперії, а їх змінили завойовницькі імперії, тією чи

іншою мірою інтегровані у життя землеробських цивілізацій, їх технологічні і політичні практики.

3) встановлено стійкий синхронний зв'язок між ритмами піднесення та занепаду найбільших імперій Західної та Східної Євразії. Виділяється три чітко фіксовані цикли: ханьсько-римський (200 р. до н.е. - 200 р.); тансько-візантійсько-ісламський (500-900 рр.); монгольський (1200-1400 рр.). Кожен із цих циклів був пов'язаний із важливими подіями в євразійських степах.

Як наголошується авторами монографії, незважаючи на те, що самі номади не дуже змінилися з часом, вони забезпечили існування мережі обміну інформацією між віддаленими країнами, сприяли розвитку торгових контактів, поширенню релігій і географічних знань, технологічних обмінів між різними цивілізаціями. При цьому, хоч далеко не завжди, кочівники були каталізаторами цих процесів та головними дійовими особами історії. Такий підхід до розуміння історичної ролі кочовиків, до речі, разюче контрастує з твердженнями класичних робіт з філософії історії про номадів як про «вбивць цивілізацій» і «санітарів історії».

Автори дослідження спираються на потужну джерельну базу і оперують напрацюваннями в галузі номадології російських, західно- і центральноєвропейських, американських, китайських, монгольських і японських науковців. Відзначимо, що в тексті присутня низка посилань на публікації сучасних українських вчених-скіфологів.

На нашу думку, дана наукова праця суттєво виграла б від включення до неї розділів, присвячених тим потужним номадичним державним утворенням, які були згадані в монографії лише побіжно. Йдеться, наприклад, про Аварський каганат, про держави-спадкоємниці Золотої Орди, про держави кимаків, кара-киданів тощо.

Однак висловлене вище є лише побажанням і жодним чином не має применшити значення проведеного успішного дослідження і заслуг авторського колективу, який здійснив таку колосальну наукову роботу.

Korol V. M.

PhD (history), Sumy State University (Ukraine). *ORCID: 0000-0001-5805-1415.*

ANCIENT AND MEDIEVAL NOMADIC STATES OF EURASIA IN THE CONTEXT OF THE HISTORICAL DYNAMICS STUDY OF THE GREAT STEPPE PEOPLES

Review of the monograph: Nomadic empires of Eurasia: features of historical dynamics / ed. by B. V. Bazarov, N. N. Kradin. Moscow: Nauka-Vostochnaya Literatura, 2019. 503 p. [Kochevye imperii Evrazii: osobennosti istoricheskoj dinamiki / otv. red. B. V. Bazarov, N. N. Kradin. Moskva: Nauka-Vostochnaja literatura, 2019. 503 s.].